

В. В. СЕМЕНЯКА,
кандидат юридичних наук

ПЕРШИЙ ПІДРУЧНИК З КОСМІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

На даний час одним з найважливіших пріоритетних напрямків національних інтересів космічних держав світу визнається дослідження та використання космічного простору. Комерціалізація космічних послуг та технологій, глобалізація та диверсифікація космічної діяльності, вимагають невідкладного вирішення комплексу космічно-правових питань, що при цьому виникають. Сучасний етап науково-технічного прогресу у сфері створення та використання космічної техніки зумовлює актуальну потребу забезпечення прогресивного розвитку космічного права.

У зв'язку з цим актуальним завданням юридичної науки є пошук найбільш дієвих способів підвищення ефективності міжнародного та національного космічного права.

У вищих навчальних закладах України відносно нещодавно запроваджено викладання спеціальної дисципліни з міжнародного та національного космічного права. Її включено до навчальних програм Національного авіаційного університету, Інституту міжнародних відносин імені Тараса Шевченка та Київського університету права НАН України. Як бачимо, в Україні по суті відбувається поступове формування спеціальних курсів з вивчення даної дисципліни та зародження науки космічного права.

Однією з найбільш помітних подій у сучасній вітчизняній науці космічного права є публікація доктором юридичних наук, професором, академіком НАН України Ю. С. Шемшученко першого в Україні підручника «Космічне право»*. Актуальність даної книги обумовлена, перш за все, відсутністю в Україні спеціального навчального підручника для вивчення курсу дисципліни «Космічне право». У зв'язку з цим слід визнати своєчасною та корисною підготовку рецензованого підручника для заповнення відповідної прогалини.

Рецензована робота являє собою надзвичайно оригінальне дослідження комплексу космічно-правових проблем. У ньому знайшли відображення сучасні погляди на міжнародне та національне космічне право, тенденції та пер-

* Шемшученко Ю. С. Космічне право: підручник. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 280 с.

спективи їхнього розвитку. Належну увагу приділено в підручнику дослідженню змісту понять, які вживаються в юридичній літературі щодо космічного права, а саме: «міжнародне космічне право», «національне космічне право» та «міжнародне приватне космічне право». Одночасно в підручнику акцентується увага на найбільш актуальних космічно-правових проблемах та окреслюються напрямки їх вирішення.

Підручник підготовлено на основі аналізу міжнародних договорів (угод), проведення порівняльно-правового дослідження космічного законодавства країн світу та законодавства України. У підручнику викладено теоретичні погляди автора з основних космічно-правових проблем розвитку міжнародного та національного космічного права, сформовано нові теоретичні визначення та концепції.

У вступі до підручника ґрунтовно вказується на зростаючу роль міжнародного та національного космічного права у регулюванні суспільних відносин у зв'язку із розширенням видів космічної діяльності. Відзначається, що космічне право – це поєднання міжнародного публічного, міжнародного приватного і національного космічного права як права єдиного з погляду його предмета і загальної мети – регулювання суспільних відносин з дослідження та використання космічного простору. При цьому розкривається місце і роль міжнародного та національного космічного права у світлі сучасних тенденцій до гармонізації цих правових спільнот. Саме цей підхід визначає подальшу структуру і зміст даного підручника.

Підручник чітко структуровано. Він складається з трьох частин. Вдало побудована структура підручника надала можливість автору повно й вичерпно розкрити його змістовну частину.

Перша частина підручника присвячена міжнародному космічному праву, друга – національному космічному праву та управлінню, третя – космічному праву України та механізму його реалізації.

Найбільше уваги приділено в роботі міжнародному публічному космічному праву. Перший розділ підручника становить особливий інтерес, оскільки досліджуються такі фундаментальні питання міжнародного космічного права як поняття, джерела, предмет, об'єкти та суб'єкти даної галузі права.

Автором досліджено основні етапи становлення та розвитку космічного права як науки та навчальної дисципліни, показано провідну роль ООН в організації міжнародного космічного співробітництва. У роботі детально проаналізовано міжнародно-правовий режим космічного простору, міжнародно-правовий статус космічних об'єктів, космонавтів та їх екіпажів, міжнародно-правові засади запобігання техногенному забрудненню космічного простору та міжнародній відповідальності за шкоду, завдану космічними об'єктами. Окремо варто відзначити розділ 7 підручника, де враховані сучасні тенденції здійснення прикладних видів космічної діяльності, показано механізм їх міжнародно-правового регулювання.

Водночас дискусійні аспекти космічно-правових проблем (зокрема, делімітації повітряного та космічного простору, міжнародно-правового статусу геостационарної орбіти, дистанційного зондування Землі з космосу,

космічного сміття) досліджуються логічно та послідовно з авторським баченням їхнього вирішення. Відсутність в теорії та практиці чіткого вирішення ряду теоретичних і практичних проблем космічного права свідчить про те, що міжнародно-правова доктрина перебуває у процесі пошуку.

У книзі Ю. С. Шемшученка в багатьох випадках представлено ексклюзивний матеріал, особливо це стосується другого розділу, присвяченого національному космічному праву та управлінню. Автором вперше у вітчизняній навчальній літературі показано механізм гармонізації національного та міжнародного космічного права, проведено унікальний порівняльно-правовий аналіз космічного законодавства країн світу, а також визначено особливості юридичної відповідальності за національним космічним законодавством. Одночасно обґрунтовано та послідовно розкрито систему органів управління космічною діяльністю, її ліцензування.

Натомість проведений детальний аналіз космічно-правових норм зарубіжних країн має не тільки суто прикладне значення, що характеризує національний механізм правового регулювання космічних відносин, а також є підставою для подальших доктринальних розробок і досліджень.

Надзвичайно важлива третя частина підручника, в якій значну увагу приділено особливостям космічного права України, охарактеризовано механізм державного управління у галузі космічної діяльності України, визначено правовий статус Державного космічного агентства України як центрального органу виконавчої влади з питань космічної діяльності.

Вагомим позитивом підручника є значна увага, приділена взаємодії цієї галузі міжнародного права з українським космічним правом. Визначено поняття та джерела космічного права, показано вітчизняний механізм державного управління в космічній галузі, а також визначено форми і методи міжнародного та європейського співробітництва.

Особливий інтерес становить поданий в підручнику вітчизняний механізм ліцензування, сертифікації та реєстрації в системі управління космічною діяльністю. У підручнику ці питання розкриті виходячи з вимог чинного законодавства. У цьому ж розділі надана характеристика інституту космічного страхування як невід'ємної частини реалізації космічних проектів і програм.

Космічна діяльність – це сфера підвищеної небезпеки, тому з метою запобігання виробництву та експлуатації космічної техніки, що являє собою небезпеку для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища, космічне законодавство України передбачає необхідність обов'язкового підтвердження відповідності космічної техніки вимогам експлуатаційної придатності, тобто, проведення її сертифікації.

Значний науковий інтерес становить проведений автором фундаментальний аналіз сучасних проблем розвитку міжнародного та національного космічного права. Практична цінність даної роботи полягає у тому, що автором робляться важливі теоретико-прикладні висновки, які можуть надати певний імпульс для подальшого удосконалення міжнародного та національного правового регулювання відносин, що виникають у сфері дослідження та використання космічного простору.

Окремо автором була звернена увага на можливість формування в майбутньому міжпланетного права (метаправа), що являє собою доктринальні уявлення про сукупність правових норм, які повинні регулювати відносини людства з позаземними цивілізаціями. Високий рівень науковості викладу навчального матеріалу, який вдало поєднується з його доступністю, є безумовним позитивом цього підручника.

На теперішній час вбачається необхідним здійснення діяльності, спрямованої на систематизацію – упорядкування та удосконалення чинних актів міжнародного космічного права, зведення їх у єдину внутрішню узгоджену систему. При цьому одним із пріоритетних напрямків забезпечення прогресивного розвитку міжнародного космічного права має стати його кодифікація.

Заслугує на підтримку ідея щодо проведення кодифікації міжнародного космічного права шляхом розробки та прийняття Конвенції ООН з космічного права. Слушною є думка автора, що саме Конвенція має комплексно врегулювати найважливіші відносини в галузі дослідження та використання космічного простору, стати системоутворюючим актом галузі міжнародного космічного права, що матиме стимулююче значення і для розвитку національного космічного права.

Основним завданням кодифікації має стати приведення чинного міжнародного та національного космічного права у відповідність з потребами сучасного етапу розвитку суспільних відносин у сфері дослідження та використання космічного простору. Кодифікація міжнародного космічного права має здійснюватися зі збереженням існуючого міжнародно-правового режиму космічної діяльності з одночасним проведенням систематизаційних робіт та вдосконаленням діючих принципів і норм міжнародного космічного права (їх перегляд та уточнення). При цьому складовою частиною кодифікаційного процесу має бути розробка нових універсальних космічно-правових норм, визначення базових понять та термінів міжнародного космічного права (космічний простір, небесне тіло, космічна діяльність, космічний об'єкт, космічний туризм, космічне сміття та ін.), що забезпечить прогресивний розвиток міжнародного та національного космічного права.

Текст підручника вдало також доповнюють додатки – Закон України «Про космічну діяльність» та «Акти міжнародного космічного права», котрі надають можливість при вивченні його матеріалів ознайомитися з конкретними актами, що регулюють суспільні відносини у сфері дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла.

Як бачимо, підручник містить необхідний та доступний змістовний теоретичний та практичний матеріал для вивчення курсу космічного права. До очевидних переваг підручника варто віднести рекомендовану літературу. Вона становить практичну цінність, оскільки містить найактуальніші монографічні видання, початкові посібники, підручники, статті з міжнародного та національного космічного права, що безумовно допоможе студентам вибрати необхідну наукову базу для поглибленого вивчення тих чи інших космічно-правових питань.

Усе це свідчить про високий фаховий рівень підручника Ю. С. Шемшученка, який можна розглядати як вагомий внесок у формування та розвиток науки

міжнародного та національного космічного права. Відтак вищі навчальні заклади України отримали якісне та корисне науково-навчальне видання, а вітчизняна юридична наука збагатилася сучасними розробками проблем розвитку космічного права. З огляду на виняткову актуальність підручника, він стане у нагоді студентам і викладачам вищих навчальних закладів при вивченні курсу дисципліни «Космічне право», науковцям і практичним працівникам космічної галузі.

О. О. МАЛИШЕВ,
кандидат юридичних наук

З ПРАВА ВЕСТГОТСЬКОЇ ІСПАНІЇ ВПАЛА ЗАВІСА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Минулого року у Москві побачило світ ґрунтовне археографічне видання під назвою: «Вестготська правда (Книга присудів). Латинський текст. Переклад. Дослідження»*. Ця праця, гідна солідної академічної установи, була видана московським Університетом Дмитра Пожарського, чим цей заклад сам собі зробив велику честь. До колективу упорядників увійшло 11 істориків та істориків права: дев'ятеро науковців з Росії, та двоє з Іспанії. Дослідження було проведене за фінансової підтримки Російського гуманітарного наукового фонду.

«Вестготська правда» (лат. – «Lex visigothorum») або «Книга присудів» (лат. – «Liber iudiciorum») є важливою правовою пам'яткою, створеною на території завойованої вестготами Іспанії в процесі кодифікації другої половини VII ст. Первісний текст (версія короля Рецесвінта) датується 653–654 рр., пізніший варіант (версія Ервігія) належить до 80-х рр. VII ст. Кодекс зберігав чинність упродовж усього періоду арабського панування, а 1241 р. був перекладений іспанською (старокастільською) мовою та під назвою «Fuero Juzgo» діяв у низці держав на території сучасної Іспанії майже до кінця XVIII ст. Багато дослідників вважають, що цей акт створив підґрунтя для формування іспанського національного права.

Вестготську правду в українській та російській історико-правовій науці традиційно розглядають як одну з середньовічних варварських правд. Цьому сприяли позиції популярної у XIX ст. історичної школи права. Тоді прийнято було вважати варварські правди джерелами права германських племен і певною мірою протиставляти їх римському праву. Натомість, автори рецензованої роботи дуже переконливо обґрунтовують, що «Книга присудів» є, передусім, джерелом римського права, з певними особливостями, характерними для іспанських провінцій Риму. Римське право у Іспанії не втратило чинності з

* Вестготская правда (Книга приговоров). Латинский текст. Перевод. Исследование. – М. : Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. – 944 с. – (Исторические источники).